

חידושי הריטב"א מסכת מועד קטן דף טו עמוד א

①

מנדין ומצורעין מהו בתספורת. תמיהא מילתא מצורעין מאי קא מיבעיא ליה והלא מקרא מלא הוא, ותירץ רש"י ז"ל דקא מיבעיא ליה אליבא דר' עקיבא דדריש קרא דראשו יהיה פרוע בגילוי הראש כדכתיב ופרע את ראש האשה משום דיליף הויה הויה דבר שהוא חוץ לגופו, ובתוספות אמרו דאפי' לר' עקיבא לא מפיק פריעה מלשון גדל פרע, אלא מדכתיב יהיה דריש מיניה תרתי, והכא עיקר שאלתנו מנדין ונקט מצורעין באשיגרת לשון, ודכותה בתלמוד.

ללמדך שכל שנתנדה ומת בנידויו ב"ד סוקלין את ארונו. פי' כדי לבזותו לפי שזלזל בנידוי חכמים, ודעת הגאונים ז"ל דהוא הדין שאין מתאבלין עליו ולא קורעין אבל עומדין בשורה ואין מונעין כבוד החיים, וכשמת ר' אליעזר אמרו הותר הנדר (סנהדרין ס"ח ב) לומר שיספדוהו ויקרעו עליו כדינו ולא ינהגו בו כדין מנודה שמת, ואין דברים אלו אלא במנודה לאפקרותא אבל לממונא כיון שמת פטור מגזירתם לגמרי ולא סוקלין לו ארונו, ומספידין לו כראוי לו, וכן כתב הרמב"ן ז"ל, ואם האבל הוא המנודה מונעין ממנו כבוד החיים אבל לא כבוד המתים.

מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל פארך חבוש עליך מכלל דכולי עלמא אסור. וא"ת יהא אסור כל שבעה כעטיפת הראש שלמדנו מיחזקאל, ואילו לקמן (כ"א א) אמרינן שאינו אסור אלא יום אחד מעת לעת, וי"ל דאינו בדין לפרוק ממנו עול שמים מפני כן, ומה שאסרו בתלמוד (כלו') [כל ז'] משום פקודי [ד' ישרים משמחי לב] (תענית ל' א', ועי' בדיבור הסמוך).

אבל אסור בשאלת שלום מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל האנג דום. והכי נמי ש"מ דאסור בדברי תורה, ותרווייהו ש"מ שיאנג וישב דומם מדברי תורה ודברי שלום כי אסף שלומו מהעם ההוא בעונותיהם וכי אבדה תורתם כדכתיב (ישעיה כ"ט) הנני יוסיף להפליא את העם הזה וגו', והיינו דשמעינן להו תרווייהו מהאי קרא, ובתוספות נסתפקו מהיכן שמעינן תרתי, ונ"ל שהטעם כמו שכתבתי. ואיכא דקשיא ליה ומאי שנא דהכא עבדינן כיחזקאל ממש ובאיך מילי עבדינן איפכא ידיה, ויש מתרצים דקרא משמע הכי באנקה ודממה נהוג אבלות ובשאר דברים מתים אבל לא תעשה לא תעטה על שפם וכו', והיינו דלא כתיב ברישיה דקרא מתים אבל לא תעשה, ואין צריך לכל זה דהא ודאי סברא הוא דמשום אבלות מנעו מדברי תורה ומשאלת שלום, ובמאי דאמר ליה דלא ליעביד אבלות אית לן למיעבד איפכא, אבל במאי דקאמר שינהוג אבלות כל שכן לדין דעבדינן כותיה.

ואי קשיא לך דאמרינן אבל אסור בדברי תורה ואילו התם (סוכה כ"ה א) אמרינן שהוא חייב בכל המצות האמורות בתורה חוץ מן התפילין, וי"ל שאין למדין מן הכללות אע"פ שנאמר בהן חוץ, והכא פשיטא ליה דאסור בדברי תורה שהן משמחי לב, עוד י"ל דכיון דקורא ק"ש שחרית וערבית בדידה סגי ליה כדאיתא בסוף מנחות (צ"ט ב) ונמצא שאינו פטור ממנה.

מנודה שונה ושונין לו. פי' ברחוק ד' אמות דעיקר נידוי ריחוק כדאמרינן התם בנדינא מינך דלא יתיבנא בד' אמות דידך. + א"ה, עי' נדרים ה' א' ז' א' ובדברי רבינו ב"מ נ"ט ב'.

נשכר ונשכרין לו. [אבל] מוחרם שאמרו יהא בחרם והוא חמור מאד ואין עושיין אותו אלא על עבירה חמורה או למי שנתקשה לסרב בב"ד ג' פעמים כדאיתא לקמן (ט"ז א) והוא אינו נשכר ואינו נשכרין [לו], ומ"מ נכסיו אינן אסורין בהנאה וכדכתיבנא בריש מסכת נדרים.

לא נצרכה אלא לזבונני מיא בפקתא דערבות. פי' שאין המים מצויין שם והכל באין ליקח ממנו, שרינן ליה כדי פרנסתו מיהת, וכל שכן בשאר מלאכות, והכי מוכח לישנא דלא נצרכה.

ובעלי נדות. פי' בשוגג דלאו ברשיעי עסקינן דמיירי במזיד.

מצורע מהו בקריעה. פי' לרווחא דמילתא נקיט לה ולא דמספקא ליה דהא זיל קרי בי רב הוא.

ספר שבלי הלקט הלכות שמחות סימן כו

2

דין אבל מהו בדברי תורה וחכם שמת שמבטלין בית מדרשו.

אבל אסור בדברי תורה דאמר ליה רחמנא ליחזקאל האנק דום מכלל דכולי עלמא אסירי. ואסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במשנה ובהלכות ובאגדות ואם היו רבים צריכים לו אינו נמנע ומעשה ומתו בניו של ר' יוסי בציפורי ונכנס לבית המדרש ודרש כל היום כולו ובתו של ר' בבית שערים ונכנס לבית המדרש ודרש כל היום כולו. תנא ובלבד שלא יעמוד תורגמן ואלא היכי עביד כי הא דתניא מעשה ומת בנו של ר' יהודה ב"ר אילעאי ונכנס לבית המדרש ונכנס ר' חנניה בן עקביה וישב בצדו ולחש הוא לר' חנניה בן עקביה ור' חנניה לתורגמן ותורגמן השמיע לרבים: ירושלמי תני אבל שונה הוא במקום שאינו רגיל כהדא ר' יסא הוי ליה עובדא שלח ליה ר' יוחנן תרין תלמידים דיתנין עמיה אין דשרי לא ידעין ואין משום דלא רגיל לא ידעין. ור' יסא לא רגיל. אלא כגון אילין מיליהון דרבנן דבר נש משתאיל בהון וקיים ליה כמאן דלא רגיל. ר' יוסי פיטרם חמוי דר' יהושע בן לוי קדמיה הוה ליה עובדא שלח ליה בר קפרא תרין תלמידין (דיתבין) [דיתנין] עמיה אין דשרי לא ידעין ואין משום שהיה להוט אחר התורה לא ידעין. ותני כן אם היה להוט אחר התורה מותר מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל כל יום שאסור לקרות בתורה כגון אבל וט' באב אסור לברך ברכת התורה פי' במאה ברכות. תנו רבנן חכם שמת בית מדרשו בטל [כלומר ביום קבורתו] אב בית דין שמת כל בתי מדרשות [שבעירון] בטילין ובני הכנסת נכנסין [לבית הכנסת] ומשנין את מקומן היו יושבין בצפון יושבים בדרום בדרום יושבים בצפון. נשיא שמת כל בתי מדרשות [שבעירון] בטילין ובני הכנסת נכנסין לבית הכנסת וקורין שבעה ויוצאין ר' יהושע בן קרחה אומר לא שיצאו ויטיילו בשוק אלא יושבין ודווין ואין אומרים שמועה והגדה בבית האבל אמרו עליו על ר' חנניה בן גמליאל שהיה אומר שמועה והגדה בבית האבל.

שפת אמת מסכת מועד קטן דף טו עמוד א

3

בגמ' ת"ש כו' דברי ר"א ר"ע אומר כו' בתוס' נסתפקו אי ר"ע פליג דמצורע מותר בגילוח דאפשר דמודה לר"א אלא דמוסיף נמי לאסור כומתא וסודרא, ולשון רש"י סוף דף הקודם משמע דר"ע פליג ולפ"ז צ"ל דאין הלכה כר"ע דהא מייתי הגמ' לעיל ברייתא דמצורע אסור לספר ומשמע דהלכתא היא, מיהו אפשר דרק מדרבנן אסור, אבל אי ר"ע מוסיף ל"ל דהלכה כר"ע כדמשמע מהך ת"ש דהלכה כר"ע, והרמב"ם בה' צרעת (פ"י ה"ו) הביא דאסור בגילוח, וכומתא וסודרא לא הביא וצ"ל דס"ל דר"ע פליג והלכה כר"א וכברייתא הנ"ל, וצ"ע מנ"ל דילמא ברייתא מדרבנן אסרה לספר וא"כ ל"ל דכומתא וסודרא נמי נוהג ב" כר"ע:

שם בגמ' אר"י ת"ש מנודה שונה כו' לכאורה יש להוכיח מכאן כהפוס' דאבל אסור לקרות אפי' בדברים רעים שבירמי' דמותר בתשעה באב מ"מ אבל אסור כמ"ש בתוה"א בשם התוס', [ועי' לקמן (כ"א) בתוס' ד"ה ואסור] דלהפוס' דמותר מאי פשיט ר"י מברייתא זו דילמא שונה וקורא בהני מילי דאבילות, מיהו ל"ל כיון דסתמא קתני, ואפשר דלכך מביא הגמ' סיפא דברייתא במוחרם דשונה הוא לעצמו כו' וברישא קתני סתם שונה משמע בכל מילי:

שם בגמ' מצורע מהו בל"ת ת"ש זבין ומצורעין כו' קשה לי הא ע"כ האיבעיא לא הי' אלא במוחלט דצריך פריעה ופרימה ומטעם אבילות א"כ מה מייתי ראי' מברייתא זו דילמא מיירי במוסגר דהא הברייתא לא מיירי מאבילות רק מטומאה, ואולי ל"ל דלשון מצורעין משמע בין מוסגר בין מוחלט, וזבין היינו בין בעל ב' ראיות ובין בעל ג' ראיות, אך ז"א דהא בעלי קריין ג"כ נקט לשון רבים א"כ אין ראי' מזה, ותו קשה הא נ"מ בדברי תורה דאבילות דמצד טומאה לא נאסר בהם:

שם בגמ' מצורע מהו בקריעה ת"ש ובגדיו יהיו פרומים שיהיו מקורעין, ותמוה מאי מיבעיא להו דהא מפורש בתורה ובמשנה דמצורע צריך פריעה ופרימה, ואולי ל"ל להיפוך דהא באמת היכא דצריך קריעה גם אם כבר הבגד קרוע אינו יוצא ידי קריעה רק צריך לקרוע מחדש והיינו דאיבעיא להו אם מחויב בקריעה או רק לילך בבגד קרוע, ופשיט לקולא שיהי' בגדיו מקורעין אבל א"צ לקרוע בכוונה לצרעתו כנ"ל:

מנחת חינוך מצוה קעא

4

הנהגת המצורע

- (א) שיתנהג כו'. השמיט הרהמ"ח שצריך שיהא מכוסה ראשו כאבל שנאמר ועל שפם יעטה וכו' בר"מ פ"י מהש"ס:
- (ב) מדיני המצוה. הנה נרא' מלשון הר"מ שא"ח דוקא לקרוע רק אם לקח בגד קרוע ולבש ג"כ יצא ידי מצוה לא כמו גבי אבל דמחייב דוקא לקרוע וכל ההולך בבגד קרוע לפני המתים ה"ז גזול החיים כו' וכאן עיקר המצוה רק ללבוש בגד קרוע והר"מ כתב שם דאפי' כהן גדול קורע דעשה דוחה לא תעשה נראה דכה"ג אסור ללבוש בגד קרוע ולעיל הר"מ נראה מדבריו דאסור לקרוע דוקא אבל ללבוש בגד קרוע אין איסור ובאמת אם לא הי' איסור לא הי' העשה דוחה לא תעשה דאפשר לקיים שניהם. ונרא' דעיקר איסור כה"ג הוא הליבישה ויש הערות רבות ויבואר א"ה במקום אחר גם צ"ע דהר"מ כתב מחמת דעשה דוחה לא תעשה ובש"ס מ"ק מבואר מקרא דוהצורע וקשה למה לא נתנו טעם זה בש"ס דעדל"ת ואכ"מ וע' ש"ס כמה דינים בקריעה וביל"ד ה' קריעה ותלמד לכאן.
- (ג) אבל טומאת שניהם כו'. ארשום לך קצת דיני טומאת מצורע המצורע הוא אה"ט מטמא אדם וכלים במגע וכו"ח מאוירו ואדם במשא. ומטמא אדם לטמא בגדים בחיבורין כדין כל המטמאין במשא ע' ר"מ וג"כ דינו כזב שמתמא משכב ומושב אפי' תחת אבן מסמא ודעת רש"י ותוס' דאינו עושה משכב ומושב רק ראשון לטומאה לטמא אוכלים ומשקין אבל לא אדם וכלים כזב וכזבה ויש שיטות שמתמאין משכב ומושב לעשותם אה"ט ע"ש במ"ל. וכו"ח בהיסט אינו מטמא דלא מצינו טומאה זו רק בזב וחיבוריו ועוד טומאה חדשה יש במצורע שמתמא בביאתו לבית אם נכנס לבית נטמא כל אשר בבית אפי' אדם וכלים ונעשים ראשונים לטומאה וכן אם עמד מצורע תחת האילן והטהור עבר נטמא הטהור אבל אם המצורע עבר והטהור עמד לא נטמא הטהור וע' בהגהת מ"ל שמביא בשם הש"ס דקדושין דאף אם הטמא עומד מ"מ אם הטהור יושב לא נטמא וע"ש ברש"י ועי' כאן בר"ש דאין דעתו כן. וכן אם הכניס המצורע את ראשו ורובו לבית נטמא כל אשר בבית אבל טומאת אוכל אין בו אם האהיל המצורע על איזה דבר או אם איזה דבר האהיל עליו אינו נטמא ואינו כטומאת מת ע' ל"ז בר"מ שם ובה"ט מ"מ. ובתוס' יבמות ק"ג ע"ב ד"ה כיון שנכנס כ' דאם מצורע נכנס לבית אף שלא עמד שם רק עבר דרך הבית מ"מ טמא מה שבבית אע"ג דאם מצורע עובר תחת האילן אינו מטמא שאני אילן דליכא מחיצות אבל בבית דאיכא מחיצות הר"ל כאילו יושב וטמא כל אשר בבית וכו"ח מלשון הר"מ דגבי בית לא כתב דינים אלו רק באילן ע"ש ועיין תוס' שמקשים הלא מבואר בכלים דמת חמור ממצורע דמטמא באוהל ולא המצורע ע"ש מה שתירצו ולפמ"ש נ"מ לענין זה נמי דאם האהיל שום דבר על המצורע אינו טמא ובמת טמא וגם אם האהיל המצורע בידו על איזה דבר ג"כ אינו טמא ובמת טמא ע"ש מה שכתבו תוספות והם גם כן אמת לדינא ע' ר"מ פט"ו גבי אבנים המנוגעים:
- (ד) והם אסורים בשאילת שלום. כל ימי חלוטו אסור בשאילת שלום ומותר לקרות ולשנות ולדרוש ואסור לספר ולכבס ומותר ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותה"מ עיין ר"מ שם ובכ"מ:
- (ה) ודין המצורעת כו'. אשה אינה פורעת ואינה פורמת ולא עוטה על שפם כ"ה בר"מ ונראה דג"כ מותרת בשאילת שלום דמקרא ועל שפם ילפינן זה. ואני מסתפק דאפשר דמותרת לכבס ג"כ דזה נראה דאינו אסור רק מדרבנן וכיון דהיא מותרת בתספורת אפשר דהיא מותרת ג"כ בכיבוס או לא וצ"ע. ק. ודע דמצורע מותר בעשיית מלאכה ועכ"מ שהר"מ השמיטו ועיין הדיני' פ' ואלו מגלחין וצ"ע. ק. ודע דלענין שלוח מחנות ג"כ שוים מוסגר ומוחלט ואסורי' לכנוס לעיר מוקפת חומה מימות יב"נ ואם עבר ונכנס עובר בעשה ואיש ואשה שוין בזה ואם נכנס לירושלים עובר בלאו ולוקה והלאו הוא ולא יטמא את מחנה' ער"מ פ"ג מהב"מ. וגם מבואר לקמן פ' נשא ונראה כן מד' הר"מ דכל המטמאין שנכנסו לפנים ממחיצתן עובר ג"כ בעשה דוישלוחו מן המחנה ואפשר דאם נכנס לירושלים עובר בלאו ובשני עשין דירושלים הוא ג"כ מוקף חומה אך דאין הבית נחלט בה מגזוה"כ ולענין זה אפשר דין ירושלים כמוקף חומה דעובר על העשה דבדד ישב גם כן כמו הנכנס לעיר המוקפת חומה וע' בתוס' כתובות דף מ"ה ע"ב ד"ה על פתח ב"ד שכתבו בשם ר"י דבעיר שרובה נכרים בטלה קדושת היקף חומה דחומה כמאן דליתא דהא עיירות המוקפות חומה משתלחין מצורעין משם וכשרוב' נכרים אין משתלחין דבטל קדושת חומה עכ"ל ותמיה לי שלא נזכר זה בשום מקום וגם בר"מ לא נמצא דין זה וצ"ע מהיכן הוציאו דין זה ובה' כה"מ פ"ד כ' הר"מ דכה"ג צריך שיהא ביתו בירושלים ואינו זו משם לעולם. וכו"מ לא הראה מוצאו. וכתבתי על הגליון בשם תלמידי החריף דמבואר כ"פ בתוס' תגיגה ור"ה וסוכה ובכ"מ בשם הירושלמי דכל המביא קרבן אפי' עצים ולבונה טעון לינה בירושלים וער"מ ה' ביכורים וא"כ כהן גדול היה מקריב בכל יום מנחת תביתין בבוקר ובערב. א"כ לא הי' יכול לצאת מירושלים ולדור חוץ לירושלים ודפח"ח. ובאמת הוא מצוה דאורייתא דטעון לינה. א"כ כה"ג שנצטרע לכאורה יבא עשה דלינה לדחות הל"ת דזלא יטמא אך באמת הוא עשה ול"ת כמבואר לעיל וגם יש שני עשין. אך לכאורה אם עבר ונכנס לקצת שיטות הראשונים דהל"ת נדחה רק העשה נשאר ואין לוקין א"כ אפשר דכאן ג"כ לא ילקה ועמ"ל פ"ח מהלכות ט"צ ד"ה ואפי' מכל מקום נראה דלינה הוי עשה גמור ואכ"מ להאריך. וער"מ פ"ב מהב"מ דמצורע אינו משלח קרבנותיו ואפי' עצים ולבונה והוא מהש"ס דמ"ק וע' זבחים דף ק' א"כ דכה"ג שנצטרע אינו מקריב התביתין משלו (וע' בהשמטות). ודע דאף לדברי הרהמ"ח דמצוה למצורע לבא לפני הכהן מכל מקום נראה דאם המצורע קטן ואין המצוה מוטלת עליו בודאי אין על אביו מוטל העשה ואפשר אם הקטן הגיע לחינוך מצוה על האב לחנכו ואם לא הגיע לחינוך אין כאן מצוה כלל ואם הכהן ראה וטמא והרבה דינים דלעיל כגון דיני טומאה שוה קטן לגדול אך מצות הנהגות בגופו כגון פריעה ופרימה הוא כשאר מ"ע דאביו חייב לחנכו ואיש אחר דאין מוטל עליו אפשר דמותר לספר שערות ראשו בידיים לשיטת קצת ראשונים והובאו כ"פ במג"א דמ"ע מותר להאכיל לקטן בידיים וה"ה להכניסו בעיר המוקפת דהיא רק עשה ועל הלאוין שחייב בודאי אסור להעבירו בידיים ככל דיני התורה דאסור להאכיל נבלות לקטן

5

כפי
מציאות
מציאות
מציאות

ומנין שאין האבל יושב על המטה, שנאמר ויקם המלך ויקרע את בגדיו וישכב ארצה.

הלכה יח

וחייב פ לכפות המטה כל שבעה, ולא מטתו בלבד הוא כופה אלא כל המטות שיש לו בתוך ביתו הוא כופה אפילו עשר מטות בעשרה בתים ובעשר עיירות חייב לכפות את כולן, ואפילו חמשה אחים ומת אחד מהן כולן כופין את מטותיהן, המטה המיוחדת לכלים או למעות אינו צריך לכפותה, דרגש אינו צריך לכפותו אלא מתיר את קרביטיו והוא נופל מאליו, מטה שנקליטיה יוצאין ממנה שהרי אי אפשר להפכה זוקפה ודיו, הפך כל מטותיו והיה הוא ישן על גבי מטות אחרים או על גבי כסא או על גבי ארון או על גבי קרקע לא יצא ידי חובתו אלא ישן על גבי המטה הכפויה.

הלכה יט

מנין לאבל שאסור בפריעת הראש, שהרי נאמר ליחזקאל לא תעטה על שפם מכלל שאר האבלים חייבין בעטיפת הראש, והסודר שמכסה בו ראשו עוטה ממקצתו מעט על פיו, שנאמר ועל שפם יעטה ואונקלוס תרגם כאבלא ע יתעטף.

הלכה כ

ומנין שהאבל אסור בשאלת שלום, שנאמר האנק פ דום, כל שלשה ימים הראשונים מי שנתן לו שלום צ אין מחזיר לו אלא מודיעו שהוא אבל, ומשלשה ועד שבעה מי ששאל בשלום מחזיר ק לו שלום ומשבעה ועד שלשים שואל בשלום אחרים אבל אחרים אין שואלין בשלום עד לאחר שלשים, ועל אביו ועל אמו אין שואלין בשלום עד לאחר שנים עשר חדש, אם בשאלת שלום נאסר באבל קל וחומר שהוא אסור להרבות דברים ולשחוק שנאמר דום, ולא יאחוז תינוק בידו שלא יביאנו לידי שחוק, ולא יכנס למקום שמחה כגון בתי המשתאות וכיוצא בהן.

ואין מברין על מטות זקופות ת"ר ההולך לבית האבל אם היה לבו גס בו יברהו על מטות כפויים ואם לאו יברהו על מטות זקופות
סימן עז

עז ת"ר ההולך ממקום למקום ואירעו אבל [דף כז ע"א] אם יכול למעט בעסקו ימעט ואם לאו יגלגל עמהם כלומר יקנה צורכי הדרך
ודברים שיש בהן חיי נפש:

סימן עח

עז ת"ר מאימתי כופין את המטות משיצא מפתח ביתו דברי ר' אליעזר רבי יהושע אומר משיסתם הגלגל וק"ל כרבי יהושע דאין אבילות
נוהגת אלא משיסתום הגלגל. ת"ר מאימתי זוקפין את המטות בע"ש מן המנחה ולמעלה אמר רבה בר עולא אעפ"כ לא ישב עליה עד
שתחשך ולמצאי שבת אע"פ שלא נשתייר לו אלא יום אחד חוזר וכופה. תנו רבנן הכופה את מטתו לא מטתו בלבד כופה אלא כל מטות
שיש לו בתוך ביתו [פי' הראב"ד] כגון מטות אשתו ובניו שמתאבלין עמו אבל אם יש לו אכסנאים אין כופין אע"פ שהמטות שלו הן הואיל
ואינו ישן עליהם והן עומדים לאכסנאים והרמב"ן ז"ל כתב לא מטות אשתו ובניו המתאבלים הן [דהא] עצמן חייבים בכפייה אלא כל מטות
שיש לו בתוך ביתו אפילו של אכסנאים משמע ועוד מדקתני מטה המיוחדת לכלים דאין תשישה אלא כתיבה בעלמא ליתני המיוחדת
לאכסנאים אע"ג דישנים בה אלא מסתברא כל מטות שבבית הוא כופה ואם באו האכסנאים זוקף הצריכות להן וכשהן יוצאין חוזר וכופן
ומה שהקשה על פי' הראב"ד ז"ל נראה לי דאינו קשיא אשתו ובניו המתאבלים לכבודו קמ"ל דבעי כפייה ומטה המיוחדת לכלים שהיא
לצורך תשישו הוי רבותא טפי דאין צריכה כפייה טפי ממטות אכסנאים שהיא לצורך אחרים אע"פ שהיא לשכיבה ומסתברא כפירוש
הראב"ד ז"ל. היו לו עשר מטות בעשר מקומות כופה את כולן והוא ישן בהן פעמים כאן ופעמים כאן אע"פ שעיקר שכבתו בבית שהמת
בו. באבל רבתי (פי"א) תניא היו לו ה' בתים בזמן שמשמש בכולן כופה כולן ואם לאו אינו כופה אלא בבית שמשמש בו בלבד חמשה
אחין ומת אחד מהם כולן כופין את מטותיהן אע"פ שכולן שוכבין בבתיהם ואין אחד מהם שוכב בבית המת מפני שאין מיתת המת בבית
גורם הכפייה אלא חובת האבל הוא. תניא באבל רבתי (פי"א) ה' אחין שהיו אוכלים אצל אביהן ומת אביהן בזמן שכל אחד הולך וישן
בביתו כופה בביתו ואם לאו אינו כופה אלא בבית שמשמש בו בלבד הדר באכסנאי אצל תבירו אם היה לבו גס בו טפה ואם לאו אינו
כופה ירושלמי (הלכה ה) תני הדר בפונדק אין מחייבין אותו לכפות דלא ליהוי אמרין חרש הוא פירוש מכשף ועל הירושלמי הזה סמכו
בני אשכנז וצרפת שאינן נוהגין בכפיית המטה לפי שדרין בין הנכרים וכל היום מצויין בבתיהם ומצאתי כתוב בשם ריצב"א שהמטות
שלהם לא היו ראשיהם בולטות כעין שלנו והיה ניכר בהן הכפייה אבל מטות שלנו ראשיהם בולטות אין הכפייה ניכרת בהן ולא שייך בהן
כפייה. ואם היתה מטה מיוחדת לכלים אינו צריך לכפותו דרגש א"צ לכפותו אלא זוקפו ר"ש בן גמליאל אומר דרגש מתיר את קרביטיו
והוא נופל מאליו אריב"ל הלכה כרבן שמעון בן גמליאל אומר רבי יעקב בר אחא אמר רבי אמי אריב"ל מטה שנקליטיה יוצאין ממנה
זוקפה ודיה.

ת"ר היה ישן על גב המטה על גב כסא על גב אודייני פירוש כיסוי של בור גדולה (ג) על גב קרקע לא יצא ידי חובתו אמר רבי יוחנן שלא
קיים כפיית המטה אבל אם כפה מטותיו וישן על גב קרקע יצא ידי חובתו שאין החובה לישן על המטה כפוייה אלא כפיית המטה היא
החובה כדאמר לעיל תני בר קפרא דמות דיוקני נתתי בכם ובעונותיכם הפכתי יהפכו מטתכן עליה ואם הפך מטתו וישן על גב קרקע כל
שכן דמלתא יתירתא הוא דעבד והא דקתני ברישא היה ישן על גב מטה פי' שלא הציע על המטה כר וכסת ולא מפץ ומחצלת אלא ישן על
גב החבלים ומתכוין לצער עצמו דומיא דאחרני והיה סבור שזה היה עומד במקום הכפייה וקמ"ל דלא יצא ידי חובתו ולא יצא מצות
כפייה:

סימן עט

עט [דף כז ע"ב] ת"ר בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו עד שהיו מניחים אותו ובורחים עד שבא רבן גמליאל ונהג
קלות ראש בעצמו והוציאוהו בכלי פשתן אמר רב פפא והאידנא נהוג עלמא בצרדא בר זוזא. גרסינן בפרק נגמר הדין (דף מח א) היו
אביו ואמו מזרקין בו כלים מצוה על אחרים להצילן אמר רבן שמעון בן גמליאל בד"א שלא נגעו במטה אבל נגעו במטה אסורין ודוקא
דנגעו במטה הנקברת עמו משום דמיחלפא בתכריכי המת. תניא באבל רבתי (ספ"ט) כל המציל כלים מן המת כאלו גזל מתים ויש
שמצילים ויש שאין מצילים עד שלא הגיעו לארון מציל משהגיעו לארון אינו מציל אבל מלמדים את האדם שלא יהא חבלן מפני שאמרו
כל המרבה כלים על המת הרי זה עובר משום בל תשחית דברי ר' מאיר ר"א בר צדוק אומר מנוולו רשב"ג אומר מרבה עליו את הרימה
רבי נתן אומר כסות היורדת עם המת לשאול היא באה עמו לעתיד לבוא שנאמר תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש עוד תניא באבל
רבתי מזרקין כלים על המת וקולטין ומצילין מן האויר עד שלא יזכה בהן המת שכל הכלים שהמת זוכה בהן אסורין בהנאה חוץ מן הסל
והמגריפה המיוחדין לקבורה ויש לומר הא דקאמר כלים שהמת זוכה בהן אסורין בהנאה היינו דוקא בכלים שבמרירות לבו זרקם על
המת שיהו נקברים עמו ונגעו במטה הנקברת עמו אז זכה בהן המת ולא דוקא זכה דמשום זכיית המת לא נאסרו וגם לא שייך זכייה לגבי
המת אלא אסורין משום דמיחלפי בתכריכי המת והיינו דקאמר שהמת זוכה בהם כלומר תכריכים שהוא זוכה ליקבר בהן אבל אם מניחין
את המת על המצע או מניחין כר וכסת תחת מראשותיו או פירשו סדין או טלית על הארון או על המטה שמוליכין בה את המת לקבורה
אינו נאסר והא דאמר ביבמות פרק אלמנה (דף סו ב) ההיא אתתא דעיילא ליה לגברא איצטלא דמילתא בכחובתה שכיב שקלוה יתמי
פירסוה אמיתנא אמר רבא קניא מיתנא התם נמי מיירי שפירסוה עליו אדעתא שתקבר עמו והוי כתכריכי המת:

סימן פ

פ גרסינן בסוף כתובות (דף קיב ב) אמר רבי חייא בר יוסף עתידין צדיקים שיעמדו בלבושיהן קל וחומר מחטה מה חטה שנקברת ערומה
יוצאה בכמה לבושים צדיקים שנקברים בלבושיהם על אחת כמה וכמה. ומשמע בפרק התכלת (דף מא א) דצריך להטיל ציצית בתכריכי

דיני כפיית המטה, ובו ב' סעיפים.

סעיף א

אבל חייב א] בכפיית המטה. <א> ובשעת שינה ואכילה, יושב על מטה כפויה, ב] אבל כל היום אינו יושב, אפילו על מטה כפויה, אלא על גבי א] קרקע. וכן המנחמים אינם רשאים לישב אלא על'ג קרקע.

סעיף ב

א] ב] עכשיו לא נהגו בכפיית המטה, מפני שיאמרו העובדי כוכבים שהוא מכשפות, ועוד שאין המטות שלנו עשויות כמטות שלהן כדי שיהא ניכר בהם כפייה.

מתיר את הרחיצה עושה אותה כאכילה ושתייה. היא דאת מר ברחיצה שהיא של תענוג אבל ברחיצה שאינה של תענוג מותר. שמואל בר אבא עלו בו חטטין אתון ושאלון לר' יסא מהו דיסחי אמר לון ואין לא סחי מיית הוא אין כיני אפילו בט' באב אין כיני אפילו ביה"כ. ר' יוסי בן חנינה ראו אותו טובל. אין לקירוייו לא ידעין ואין להקר גופו שאין רחיצת צונין רחיצה לא ידעין. הורי ר' בא בר כהן תנייא. הורי ר' אחא בבא מן הדרך והיו רגליו קיהות עליו שמותר להרחיצם במים. תני אבל ומנודה שהיו מהלכין בדרך מותרין בנעילת הסנדל לכשיבואו לעיר יחלוצו וכן בתשעה באב וכן בתענית ציבור. תני מקום שנהגו לשאול בשלום אבלים בשבת שואלין ובדרום שואלין. ר' הושעיה רבא אזל לחד אתר חמא אביליאי בשוכתא ושאל בון. אמר אני איני יודע מנהג מקומכם אלא שלום עליכם כמנהג מקומינו. רבי יוסי בי רבי חלפתא הוה משבח בי ר' מ' קומי ציפראיי אדם גדול אדם קדוש. אדם צנוע. חד זמן חמא אביליאי בשוכתא ושאל בון. אמרין ליה ר' אהג דאת מתני שבחיה אמר לון מה עבד. אמרו ליה חמא אביליאי בשוכתא ושאל בון. אמר לון בעיי אתון מידע מהו חייליה בא להודיענו שאין אבל בשבת דכתיב [משלי יב] ברכת ה' היא תעשירי זו ברכת שבת. ולא יוסיף עצב עמה זו אכילות כמה דאת אמר [שמואל ב יג] נעצב המלך על בנו. שמואל אמר פח"ז חובה נת"ר רשות. פריעת ראש חזירת קרע זקיפת המיטה חובה. נעילת סנדל תשמיש המיטה רחיצה רשות. חד תלמיד מן דשמואל שימש מטתו שמע שמואל ואיקפד עליו ומית אמר להלכה איתאמרת דילמא למעשה. רב אמר ח"ז חובה פ"ן רשות. חזירת קרע זקיפת המטה חובה פריעת ראש נעילת סנדל רשות. [דף טז עמוד א] תרין בני דר' נפקון חד רישיה מגלי ושלח סנדלוי. וחד רישיה מכסי ולביש סנדלוי. ר' יונה סלק לגבי רבי גוריינ נפק לגביה לביש סנדלוי. א"ל מה את סבר דילפינן עובדא מינך לא ילפון עובדא מן בר נש זעיר. [מלקרות בתורה]. אמר רבי יוחנן [אבבא יג] ואין דובר אליו דבר. ואפילו דבר של תורה. א"ל ר' שמעון בן לקיש כל גרמיה אלו תנא לא הוה מיית. מאי כדון כיי דא"ר יודה בר פזי בשם רבי יוחנן בשלא היו יודעין כמה לפתוח לו אם בטופו אם בממונו אם בנפש בניו ובנותיו. חד תלמיד מן דרב חסדא איבאש שלח ליה תרין תלמידין דיתגון עימיה איתעביד קומיהון כמין חייו ואפסקון ודמך. חד תלמיד מן דבר פדיה איבאש שלח ליה תרין תלמידין דיתגון עימיה איתעביד קומיהון כמין חייו ואפסקון ודמך. תני אבל שונה הוא במקום שאינו רגיל כהדא ר' יסא הוה ליה עובדא שלח ליה רבי יוחנן תרין תלמידין דיתגון עימיה. אין משום דשרי לא ידעין ואין משום דלא רגיל לא ידעין. ור' יסא לא רגיל אלא כגון אילין מיליהון דרבנן דבר נש מישתאיל בהון וקיים ליה כמאן דלא רגיל. רבי יוסי בר פיטרס חמוי דרבי יהושע בן לוי קדמיא הוה ליה עובדא שלח ליה בר קפרא תרין תלמידין דיתגון עימיה. אין דשרי לא ידעין ואין משום שהיה להוט אחר התורה לא ידעין. ותנין כן אם היה להוט אחר התורה מותר. על כל דבר האמור בתורה כהן מיטמא ישראל מתאבל הסיפ עליהם אחיו ואחותו מאמו ואחותו הנשואה מתאבל ואונן אבל לא מיטמא ארוסתו לא מתאבל ולא אונן ולא מיטמא. תני בל שמתאבלין עליו מתאבלין עמו. רב דמכת אחתיה ופקד לחייה בריה א"ל כד תיסליק לגביי הוי שלח סנדלך. רבי מנא הוון בנוי דרבי חנינה אחוי מייתין. אתון ושאלון לרבי יוסי מהו לכפות את המיטה אמר לון לא צריך. מהו לישן על גבי מיטה כפוייה אמר לון לא צריך. מהו לקרות את שמע ולהתפלל אמר לון נישמעיינה מן הדא הרי שהיה עסוק עם המת בקבר והגיעה עונת קריאת שמע פורש למקום טהרה ולובש את תפיליו וקורא קריאת שמע ומתפלל מאימתי כופין את המיטות משיצא המת מפתח החצר דברי רבי ליעזר ורבי יהושע אומר משיסתם הגולל. וכשמת רבן גמליאל כיון שיצא מפתח החצר אמר ר' ליעזר לתלמידיו כפו את המיטות. וכשנסתם הגולל א"ר יהושע לתלמידים כפות את המיטות אמרו לו כבר כפינו על פי זקן. בערב שבת הוא זוקף את מיטותיו במוציא שבת הוא כופן. תני דרגש נזקפת ואינה נכפית ר' שמעון בן אלעזר אומר שומט קלמנטרין שלה ודיו רבי יוסה בשם רבי יהושע בן לוי הלכה כר"ש בן אלעזר. רבי יעקב בר אחא בשם רבי יסא מיטה שנקליטיה עולין ויורדין עמה שומטן ודיו איזו היא מיטה ואי זו היא דרגש אמר ר' ירמיה כל שמסרגין על גופה זו היא מיטה וכל שאין מסרגין על גופה זו היא דרגש. והא תנינן המיטה והעריסה משישופם בעור הדג אם מסרג הוא על גופה לאי זה דבר הוא שפה א"ר לעזר [דף טז עמוד ב] תיפתר באילין ערסתא קיסרייתה דאית לה ניקבן. ומנין לכפיית המיטות ר' קריסי בשם ר' יוחנן [אבבא יג] וישבו אתו לארץ על הארץ אין כתיב כאן אלא וישבו אתו לארץ אלא דבר שהוא סמוך לארץ מיכן שהיו ישנין על מיטות כפיות. בר קפרא אמר איקונין אחת טובה היתה לי בתוך ביתך וגרמתי לכפותה אף את כפה מיסתך. ואית דמפקין לישנא יכפה הסרסיר רבי יונה ורבי יוסה תריהון בשם ר' שמעון בן לקיש חד אמר מפני מה הוא ישן על מטה כפוייה כדי שיהא נייעור בלילה ונזכר שהוא אבל וחורנה אמר מתוך שהוא ישן על גבי מטה כפוייה הוא נייעור בלילה ונזכר שהוא אבל. אמר איני כופה את המטה הרי אני ישן על גבי הספסל אין שומעין לו מפני שאמר איני כופה את המטה אבל אם אמר הרי אני כופה את המטה שומעין לו. מתני' לא אמרה כן אלא וכשמברין אותו בל העם מסובין על הארץ והוא מיסב על הספסל בל"ג הא בכהן הדיוט לא וברבים הא ביחיד לא. ולא עבדין כן. כפיית המיטות פעמים עושה ו' ה' ד' ג' בע"ש ששה בע"ש עם דימדומי חמה חמשה י"ט לאחר שבת ד' שני ימים טובים של ראש השנה ג'. חד תלמיד מן דר' מנא הורה לחד מן קריביי דנשיי משהוא זוקפה שוב אינו כופה כמה ימים היה לו ר' יעקב בר אחא בשם ר' יסא שני ימים היה לו (לו) רבי בא ר' אמי ר' יעקב בר זבדי בשם ר' יצחק ג'. ר' חנינא בר פפא הורי לכפותה אפילו יום אחד ואית חמי ליה [מלכא אגבא] יען כי מרייתה. תני הרב בפונדק אין מחייבין אותו לכפות דלא יהוון אמרין חרש הוא. הרי שמת חמוי או חמותו או אחד מקרובי אשתו אינו כופה לא לכחול ולא לפקוס אלא נוהג עמה כדרך שהיא נוהגת. וכן היא שמת חמיה או חמותה או אחד מקרובי בעלה אינה לא כוחלת ולא פוקסת אלא נוהגת עמו כדרך שהוא נוהג שמואל אמר לא שנו אלא חמוי או חמותה הא אחד מכל הקרובים לא. ר' בא בר כהן אמר קומי ר' יוסי ר' יודה בר פזי בשם ר' יוחנן בדר עמו קם ר' יוסה עם ר' יודה בר פזי א"ל אתה שמעת מן אבוך הדא מילתא א"ל אבא לא הוה אמר כן אלא אחוי דאיתתיה דבר נחמיה מית אתון שאלון ליה מהו לכפות את המטה אמר לון לא צריך. מהו לקרות את שמע ולהתפלל א"ל נישמעיינה מן הדא הרי שהיה עסוק עם המת בקבר והגיעה עונת קריאת שמע הרי זה פורש למקום טהרה ולובש את תפיליו וקורא את שמע ומתפלל. מפני שאמרו שבת עולה ואינה מפסקת והרגלים מפסיקין ואינן עולין. ר' סימון בשם רבי יוחנן שהוא מותר בתשמיש המיטה. קם ר' ירמיה עם ר' יודה בי ר' סימון א"ל הכין אמרין כל תלמידיו דר' יוחנן לא שמע בר נש מיניה הדא

גבורת ארי מסכת תענית דף ל עמוד ב

9

מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה אין עושין. לעיל בפרק קמא (דף י"ג) גבי תענית ציבור תניא כשאמרו אסור במלאכה לא אמרו אלא ביום אבל בלילה מותר פירש רש"י מהכא משמע דבליל ט' באב מותר במלאכה ואין ביטול אלא ביום ואין מפרסמין הדבר. למד רש"י מלאכה דתשעה באב משל תענית ציבור. וק"ל הא ודאי לא דמי דאיסור מלאכה בתענית ציבור נפקא ליה לעיל מקרא ועצרה כעצרת שאסור במלאכה ומכל מקום בלילה מותר דומיא דאסיפת זקנים אינו אלא ביום אבל במקום שנהגו שלא לעשות וכן הא דתלמידי חכמים בטלים בכל מקום היינו טעמא שלא יסיחו דעתם מן האבילות אין לחלק בין יום ללילה דאבילות שוה ליל ת"ב ליומו לכל דבר. מכל מקום אין להקשות על פירוש רש"י הנ"ל אי דלילה אינו כיום לענין מלאכה מהא דאקשי רב"י לר"י דסבירא ליה י"ד דאסור בעשית מלאכה מהנץ החמה ואילך היכן מצינו יום שמקצתו מותר ומקצתו אסור פריך ור' אליעזר בן יעקב לימא איהו לנפשיה שאוסר בלילה ומתיר ביום ומשני בין לילה ליום מצינו שחלוק בתענית ציבור לר' אליעזר דאוכל כל הלילה הוה ליה למימר בתשעה באב לענין מלאכה גופיה דיש חילוק בין יום ללילה וזה עדיף דמלאכה יוכיח על מלאכה ולא דבר אחר יוכיח על מלאכה. ועוד דההיא דתשעה באב כולי עלמא מודו וההיא דתענית ציבור פליגי רבנן על ר' אליעזר ואי משום דתשעה באב אינו אלא מנהג בעלמא שלא לעשות מלאכה וק"ל. הא י"ד נמי אינו אלא מנהג בעלמא דהכי פירש רש"י התם מאימתי ארבעה עשר אסור בעשיית מלאכה במקום שנהגו שלא לעשות דאין זה קושיא דלטעמך הוה ליה למימר תענית ציבור יוכיח דיום אסור במלאכה ולילה מותר אלא על כרחך היינו טעמא דלא אמרינן לה משום דאי מלאכה דתענית ציבור אסמכוהו אקרא דדברי קבלה הוי ליה כשל תורה ואין של תורה מוכיח על דרבנן אליבא דר' אליעזר בן יעקב דהא איתא התם אמר ר' יהודה לר' אליעזר בן יעקב הוא עצמו יוכיח שמקצתו אסור באכילה ומקצתו מותר ואהדר ליה ר' אליעזר בן יעקב אמינא לך מלאכה דרבנן ואת כו' חמץ דאורייתא דעד הכי שרי רחמנא ומהשתא ליכא למימר יוכיח ממלאכת תשעה באב נמי כיון דמדמי לתענית ציבור דדברי קבלה וחד טעמא הוא אין מזה יוכיח על מלאכת ארבעה עשר דלאו חד טעמא עם מלאכת ארבעה עשר דהא איסור מלאכה שלו מפני התענית ושל ארבעה עשר מפני הקרבת הפסח וכמו שכתבו המפרשים אבל הא ודאי קשה דלא דמי של תשעה באב לתענית ציבור ללמוד ממנו וכדפירשתי. וכי תימא למאי דפירשתי הא דאמר ר' יוחנן בפרק ד' דפסחים (דף נ"ד) תשעה באב אינו כתענית ציבור ורצה לומר דלענין מלאכה איירי ופריך מאי קמשמע לן מקום שנהגו לעשות עושין וכו'. מחמת זה מוקמינן ליה להא דר' יוחנן לענין אחר והשתא אכתי הוי ליה למימר דר' יוחנן לענין מלאכה קאמר ואיפכא דלחומרא קאמר ליה ובמקום שנהגו שלא לעשות אי נמי תלמידי חכמים דבטלים בכל מקום חמיר תשעה באב דאפילו בלילה אין עושין ואילו תענית ציבור ביום אין בלילה לא והא ליכא למימר אי לחומרא אמר ר' יוחנן דתשעה באב חמיר טפי אם כן איפכא הוה ליה למימר תענית ציבור אינו כט"ב דמשמע דאין חומר דתענית ציבור כחומר ט"ב יש לומר דתלו דלא תניא תשעה באב בתענית ציבור דתניא לה דיום אסור ולילה מותר וקא משמע לן דתשעה באב אינו כן ואפילו לילה נמי אסור ועוד בלא זה אין הכרח דלהקל קאמר ליה מדלא אמר איפכא דהא רב פפא קאמר התם מאי אינו כתענית ציבור אינו כראשונות כו' ואסור והיינו לבין השמשות דבתשעה באב אסור ובתענית ציבור מותר. הרי אף על פי דקאמר להחמיר אפילו הכי לא אמר איפכא. לא קשיא מידי דאי ר' יוחנן קאמר אינו כתענית ציבור לאסור ליל ט' באב מאי קמשמע לן פשיטא דהא היינו טעמא דתלמידי חכמים ודמקום שנהגו שלא לעשות אינו אלא משום היסח הדעת מן האבילות ודאי אין לחלק בין יומו ללילו וכן נראה מדברי המפרש דליל ט"ב כיומו במקום שנהגו שלא לעשות:

תניא נמי הכי רבי שמעון בן גמליאל אומר לעולם יעשה אדם עצמו כתלמיד חכם כדי שיתענה. משמע משום שהוא דמי לעינוי מה שאין עושה מלאכה ולית לן בה דלא מיחזי כיהורא במה שאין עושה והכי נמי תניא לעיל בפרק קמא (דף י') גבי תענית של יחידים לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה רבן שמעון בן גמליאל אומר במה דברים אמורים בדבר של שבח אבל של צער עושה וזכור לטוב שאין שבח הוא לו אלא צער הוא לו.

וקשה לי דבפרק ד' דפסחים (דף נ"ה) ובפרק ב' דברכות (דף י"ז) רמינן הא מתניתין דמקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב אלמא רבן שמעון בן גמליאל לא חייש ליוהרא ורבנן חיישי ליוהרא והא איפכא שמעינן דתנן חתן אם רצה לקרות קריאת שמע בלילה הראשון קורא רבן שמעון בן גמליאל אומר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול ומשמע התם דקשיא ליה דרבי שמעון אדרבי שמעון דמשני דרבי שמעון אדרבי שמעון לא קשיא התם אנו סהדי כו' הא דרבי שמעון אדרבי שמעון בלאו הכי לא קשיא מידי דמלאכה של תשעה באב כיון דדמי לעינוי וצער לית ביה משום יוהרא אבל גבי קריאת שמע לא שייך להאי טעמא משום הכי חייש ליוהרא. (ועיין לעיל (דף י"ב) מה שהאריך רבינו בזה):

ר"י מחייב בכפיית המיטה. קשה לי הא בריש בפרק ג' דמועד קטן (דף ט"ו) מפרש טעמא דכפיית המטה דאבל משום דמות דיוקני נתתי בכם ובעונותיכם הפכתם כפו מטתכם עליה והאי טעמא לא שייך גבי תשעה באב מיהו התם מבעיא ליה מנודה ומצורע מה הן בכפיית המיטה אף על גב דבהו נמי לא שייך הך טעמא דאבל ורש"י פירש ר' יוחנן מחייב בכפיית המיטה ולא יישן עליה משמע מפירושו דעיקר כפיית המטה דתשעה באב היינו רק שלא יישן על גבי המטה דרך הנאה וכבוד אלא יישן על גבה שיצטער בשכיבתו אף על דבאבל אם ישן על גבי הקרקע לא יצא ידי חובת כפיית המטה עד שיכפה מטתו דוקא והשתא יש לומר דכיון דחייב להצטער לר"י בשכיבתו בתשעה באב וישן על גבי המטה משום צער צריך נמי לכפות מטתו לעשות היכר לדבר שלא ישכח ויישן עליה מיהו אי לאו חיוב כפיית המטה גבי אבל משום דמות דיוקני הוי סגי בתשעה באב בהיכרא אחרנא אבל כיון דבאבל צריך כפיית המטה ממש משום דמות דיוקני עביד ליה ר"י האי להיכרא כמו באבל והאי טעמא דמבעיא להו התם גבי מנודה ומצורע מהו בכפיית המטה דאעיקר מילתא מבעיא להו אי אסורין

10

לישן ע"ג מטה משום צער וממילא משום היכרא צריכין כפיית המטה או מותרין לישן על גבה וממילא אין צריך כפיית המטה להיכירא והא דלא מבעיא להו אעיקר מילתא אי מותרין לישן על גבי המטה אי לא. ואיידי דנקיט התם גבי אבל דחייב בכפיית המטה נקט לבעיין דמנדה ומצורע בכפיית המטה ומיהו אעיקר מילתא גופא מבעיא להו.

ובהכי ניחא לר"י מאי שנא דמחייב בכפיית המטה כמו אבל ומאי טעמא לא מחייב נמי בעטיפת הראש כמו באבל אלא ודאי תשעה באב לא דמי לאבל בקום ועשה מיהו כפיית המטה לר' יוחנן משום גררא דשב ואל תעשה הוא דאסור לישן בתשעה באב על גבי המטה לר' יהודה ומשום היכרא מצריך כפיית המטה מה שאין כן עטיפת הראש קום ועשה גמור הוא מודה ר' יהודה דאין צריך ובהכי ניחא הא דפליגי חכמים אדרבי יהודה ומחייבי בכפיית מטתו לבד ולא מטות שבבית ואמאי אי מדמה תשעה באב לאבל הא גבי אבל אמר התם דטופה כל המטות שבבית ואי לא דמי לאבל מטתו למה כופה. ולמאי דפירשתי ניחא דכפיית המטה דט"ב אינו אלא משום הכירא וסבירא להו דבמטתו בלבד די להכירא ורבי יהודה סבירא ליה כיון דצריך לכפיית המטה כאבל לא תחלק ובאבל צריך לכפות כולן הכא נמי צריך לכפות שלא תחלק.

בשלמא יום הכפורים משום דאית ביה סליחה ומחילה יום שנתנו בו לוחות האחרונות. קשה לי הא מתניתין תלה טעמא בלוחות ובנין בית המקדש ולא משום סליחה ומחילה דקאמר ביום חתונתו זו מתן תורה דהיינו נתינת הלוחות ועוד דמתניתין נמי תלה הטעם משום בנין בית המקדש ובגמרא שייריה ולא מדכר לה כלל. ונראה לי דביום חתונתו וביום שמחת לבו דקאמר קרא לאו למימרא דנקט לתרווייהו לפרושי לטעמא דרישא קאתי דמהאי טעמא קאמרינן צאינה וראינה בנות ציון פירש שתצאו ותשמחו מפני שהוא חתונה ושמחת הלב דליתא דאין טעם השמחה אלא משום דהוי יום חתונה לחוד והא דקאמר נמי יום שמחת לבו לסימנא בעלמא נקטה איזה יום הוא יום חתונה שהוא שמחת לבו דהוא יום מתן תורה של לוחות אחרונות דאי מיום חתונתו לחוד הוי אמינא מתן תורה ממש שהוא ו' בסיון לתנא קמא או ז' בסיון לרבי יוסי שבו ניתנו עשרת הדברות לישראל כדאמר לעיל להכי קאמר לסימנא ביום שמחת לבו כלומר איזהו יום חתונתו שהוא יום שמחת לבו דהיינו יום הכפורים שהוא בנין בית המקדש והיינו טעמא נמי דקא מוסיף הגמרא מפני שהוא יום סליחה דאי מטעמא של מתן תורה דלוחות בלבד כל שכן שהיה ראוי לצאת ביום שניתן עשרת הדברות שהוא מתן תורה ממש אלא הך טעמא דיום הכיפורים מפני שהוא יום סליחה נמי דאית ביה תרתי ואף על גב דקרא לא תלה לה אלא מפני שהוא יום חתונתו לחוד לא חש לפרש מעלת יום סליחה דזיל קרי בי רב הוא ולא מפרש אלא לטעמא דחתונתו לחוד של לוחות שאינו מפורש בתורה בהדיא והא דלא קאמר הגמרא דיום שמחת לבו לא משום סימנא נקטיה אלא לפרושי טעמא דצאינה קאתי והא והא גרם מפני שהוא יום שמחתו נמי שהוא בנין בית המקדש משום דלא מסתבר להגמרא אפילו לעשותו סניף ליום טוב שהרי בנין בית המקדש ניגמר קודם לכן והוא אינו אלא אחד מז' ימי חנוכת הבית.

יום שניתנו בו לוחות אחרונות. פירש רש"י שבשבעה עשר בתמוז ירד משה מן ההר תחילה ושיבר את הלוחות ובשמונה עשר עלה למרום ונשתהה שם שמונים יום ארבעים יום עמד בתפלה דכתיב ואתנפל לפני ה' ארבעים יום וארבעים לילה וארבעים יום עמד כבראשונה חשוב משבעה עשר בתמוז עד יום הכפורים והוי להו שמונים יום שנים עשר שנשתיירו מתמוז דהוא חסר ושלישים דאב ותשעה ועשרים דאלול הרי שמונים יום וליל צום השליים כנגד לילו של שבעה עשר בתמוז דלא הוה בחושבניה דהא נפק ליה כבר בשעה שעלה השתא הוי להו שמונים שלימין לילה ויום ובוקר יום כפור ירד שהוא עשרה בתשרי וקשה לי אטו אותן השמונים ימים שמשבעה עשר בתמוז עד יום הכפורים נשתהה בעלייה אחת הא לאחר ארבעים יום לעליה האמצעית זו של תפלה ירד לפסול את הלוחות כדכתיב בפירוש בפרשה עקב בעת ההיא אמר ה' אלי פסל לך שני לוחות אבנים ונמצא ירידה האמצעית היתה בתשעה ועשרים באב כשתחשוב תמוז חסר וליל תשעה ועשרים כנגד ליל שמונה עשר בתמוז דנפקיה ליה כבר קודם שעלה הרי שירד בתשעה ועשרים באב ולא עלה עד שלשים באב עם הלוחות שבידו כדכתיב בפרשה כי תשא ויפסול שני לוחות אבנים כראשונים וישכם משה בבוקר ויעל אל הר סיני נמצא שעליה אחרונה זו לא הוה עד שלשים באב שהוא ערב ראש חודש אלול ולמאי דפירש רש"י דאלול היה חסר נמצא לא ירד עד אחד עשר בתשרי דהא לא נותר מאב אלא יום אחד וכו' דאלול שהיה חסר הרי שלשים ועשרה מתשרי וליל יום העשירי דתשרי להשלים נגד ליל שלשים דאב דנפיק ליה כבר קודם שעלה הרי שלא ירד עם הלוחות עד אחד עשר שהוא מצאי יום הכפורים ואיך קאמר הגמרא דביום הכיפורים ניתנו.

וראיתי לקצת מפרשים שעליה זו של לוחות אחרונות הוה בראש חודש אלול ומצאתי כן בפירקי דרבי אליעזר פרק מ'ו בראש חודש אלול אמר הקדוש ברוך הוא למשה עלה אלי ההרה והעבירו שופר בכל המחנה שהרי משה עולה ההר שלא יטעו עוד אחרי ע"ג והקדוש ברוך הוא נתעלה אותו היום באותו שופר שנאמר עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר על כן התקינו חכמים שיהיו תוקעים בשופר בראש חודש אלול בכל שנה ושנה אלא ששם אמר כשירד בשבעה עשר בתמוז עשה ארבעים יום במחנה עד ששרף את העגל והרג את כל אשר נשקו לעגל והתקין כל שבט. ובראש חודש אלול אמר הקדוש ברוך הוא למשה עלה אלי ההרה. ולפי זה אין החשבון מכוון שעלה בראש חודש אלול כיון שירד בשבעה עשר בתמוז ושהו ארבעים יום במחנה אפילו אי לא תחשוב יום הירידה שהוא שבעה עשר באותן ארבעים יום ליום שלם משום דכבר יצא לילו קודם שירד אפילו הכי בשמונה ועשרים באב י"א יום מתמוז משמונה עשר בו שלילו עמו עד תשעה ועשרים שהוא חסר ועוד שמונה ועשרים מאב כלו ארבעים דמחנה וצריך לומר שהיה ארבעים יום במחנה לאו דווקא אלא הכי קאמר שהו ארבעים יום ועסק באותן המ' יום הא דמפרש ואזיל שרף ודן והתקין כל שבט במקומו.

גם מה שאמר שבראש חודש אמר הקדוש ברוך הוא עלה אלי ההרה לאו דווקא הוא שהרי נאמר לו ועלית בבוקר על הר סיני וכן עשה הרי שלא עלה ביום ההוא אלא למחרתו ואי לא נאמר לו עלה אלי עד ראש חודש אלול והוא לא עלה עד למחרת ב' באלול לא כלו